

Součinnost svobody a nutnosti

GA 166

Rudolf Steiner

Sliti římského světa s Germány jako základ dalšího dějinného vývoje • Zasahování duchovních impulsů do historického dění • Spinoza: svoboda je iluzí. Nutnost toho, co se nezdařilo • Posílení vědomí a trest • Básnická díla o Faustu jako výsledek vývoje • Největší svoboda a nutnost z hlediska historie světa • Prázdnota světového dění pro určité vývojové impulsy • Záměry Angeloi a vůle • Zvířecost v člověku jako příčina zločinů • Potřeba duchovní vědy a oddání se jí ve svobodě • Vznik správných věcí ze správných úmyslů

Až příliš jsme si zvykli i s natolik významnými otázkami, jako jsou otázky nutnosti a svobody, které nyní probíráme, zacházet tak, že chceme jednoduchými, co možno nejjednoduššími pojmy, jaksi obratem ruky, překlenout mnoho věcí najednou. Jde-li o takovéto otázky, většinou nebereme ohled na to, že při těchto otázkách je nutné dbát na rozmanitost souvislostí ve světě, a chceme-li pochopit to, co se děje na jednom místě světa, musíme to postavit do zcela jiného světla než veškeré podobné věci, které se odehrávají ve světovém dění na jiném místě.

Rád bych nejprve ještě jednou připomněl něco, co jsem před krátkým časem zmiňoval také zde v jiné souvislosti. Řekl jsem: Vidíme-li, jak se natolik významné události, jakými jsou ty současné, ženou světovým děním, máme pak velký sklon hledat příčiny rychle, do jisté míry hned v nejbližším dění, a také opět rychle očekávat účinky v tom, co na něj v nejbližší době bezprostředně navazuje. Takovýmto pozorováním skutečností velmi křivdíme.

Když jsem se o tom tehdy zmínil, upozornil jsem na to, že kdysi, na počátku středověku, stál proti světu dnešní střední Evropy římský svět. Z hlediska historického si lze s lehkým srdcem říci: Vždyť ano, pokoušíme se poznat, jak tito Římané na základě určitých politických motivů starého Říma cítili nutkání podnikat válečná tažení proti - také svému - severu, proti tomu, co je dnes střední Evropou. A v tom, co se pak vytvořilo, lze hledat následky.

Ale to, co zde připadá v úvahu, takovýmto pozorováním vůbec nevyčerpáme. Jen si představte, že by se tehdy něco v postupu národů Evropou z východu na západ odehrálo úplně jinak, něco ve střetu římanství s germánstvím by se odehrálo úplně jinak - a celý následný vývoj střední Evropy, dokonce až do novověku, by dostal jiný vzhled.

Všechny detaily, které vidíme před sebou plynout během staletí až do dnešní doby, by se byly odehrály jinak, kdyby tehdy substance onoho národa, kterou máme právě ve starých Římanech (a která se nedala zcela proniknout křesťanstvím, řekl bych, právě kvůli své světově-historické kvalitě, kvůli svým schopnostem) - kdyby tento svět nebyl splynul s národy, jež byly z hlediska světových dějin mladé a s mladou silou přijaly křesťanství. Díky způsobu, jakým se uskutečnil tento střet jednoho, řekl bych, duchovně přežralého národa, jímž byli Římané, s historicky mladým národem, jímž byli tehdy Germáni, povstalo všechno to, co vzniklo později, mohl bych říci, až do doby Goethova Fausta a všeho toho, co přinesla kultura 19. století. Mohly by se věci odehrát tak, jak se odehrály, kdyby se to tehdy nebylo stalo? Zde se díváme do proudu, plného vnitřní, zákonité nutnosti, který se valí světovým děním a šíří se do dalších a dalších oblastí. Jak by si vlastně někdo mohl chtít tenkrát své jednání zařídít podle toho, co se uskutečnilo na fyzické rovině během těch století až dodnes?

To, co se děje dnes, je opět výchozím bodem prvků uzpůsobení světa, které nutně a samozřejmě souvisejí s tím, co se děje dnes, které jsou však především, jedná-li se o dění na fyzické rovině, velmi nepodobné tomu, co se odehrává vtěsnáno *rovině* do malého časoprostoru. Chci se o tom zmínit pouze z toho důvodu, abyste viděli, jaký hluboký základ má to, o čem jsem se v kontextu právě těchto úvah již zmínil: že s hloubáním, se spekulováním o souvislostech ve světě daleko nezajdeme. Pomyslete: kdyby se Říman nebo také Germán ve 3. či 4. století po Kristu chtěl zaplést do spekulace o možných následcích bojů, které se tehdy odehrály, jak daleko by asi zašel? Příliš daleko tedy ne!

Je tedy nutné si uvědomit, že o tom, co se má dít (a abychom to poznali jako to, co se opravdu má udát), rozhodují jiné věci než takovéto hloubání o možných důsledcích nebo o tom, co z toho bezprostředně vzejde; že do toku dění plynoucího na fyzické rovině se vlévá právě to, co vnímáme jako přitékající z duchovních světů: v souvislosti s vlivem těchto impulsů na jednotlivosti nepotřebujeme vůbec hloubat o tom, co se má dít na fyzické rovině. Musíme již mít jasno v tom, že právě pohled na lidské dění, na dění ve světových dějinách, nás nutí, abychom rozšířili způsob svého uvažování nad to, co leží ve fyzické rovině. A jakmile jen trochu naznačíme tyto nutnosti, budeme uvažovat o člověku jako takovém.

Již minule jsem upozornil na to, že je nemožné získat si správný vztah k činům, které jsme vykonali, které tedy pro nás leží v minulosti, pokud se neustále vyžíváme pouze v hloubání a spekulacích o těchto činech. Musíme spíše pochopit, že to, co minulo, tedy i minulost našich vlastních činů, patří do oblasti nutnosti, a musíme si osvojovat myšlenku, že to, co se událo, se udát muselo. To znamená, že správný vztah ke svým činům získáme, když si získáme objektivitu vůči tomu, co jsme učinili nebo vykonali v minulosti, a budeme-li schopni podívat se na zdařilý i nezdařilý čin, který z nás vzešel, se stejnou objektivitou.

Nyní samozřejmě budete muset mít závažné námitky dokonce proti tomu, co jsem právě řekl, neboť takovéto závažné námitky existují. Vždyť uvažte, co bylo právě řečeno: Pokud jsme něco udělali, je to pryč. Bylo řečeno, že správný vztah

k tomuto učiněnému získáme tak, že se k tomu postavíme objektivně, že si posléze nebudeme přát, abychom to byli učinili jinak. Tou závažnou námitkou je: Kde potom zůstane všechno to, co v lidském životě musí hrát tak významnou roli, totiž lítost nad činem, který jsme vykonali? Samozřejmě má úplnou pravdu ten, kdo říká, že lítost je nezbytná, lítost musí být. Kdybychom lítost z lidského duševního vývoje nějak vyloučili, vyloučili bychom samozřejmě morální impuls té nejvyšší hodnoty. Ale nevylučujeme ho, stavíme-li se ke všemu, co se událo, jednoduše tak, že to objektivně, opravdu objektivně pozorujeme?

Zde vskutku spočívá nová nesnáz, nesnáz, která může být východiskem nekonečně mnoha nedorozumění. Chceme-li tuto nesnáz odstranit, musíme ji vstoupit rovnou doprostřed problému svobody. Hleďte, veliký *Spinoza* řekl: V podstatě vzato lze ve světě mluvit pouze o nutnosti. Svoboda je v podstatě vzato druhem iluze. Neboť když jedna kulečnicková koule narazí do druhé, letí po své dráze s nutností. Kdyby měla vědomí, měla by víru (míní *Spinoza*, jak jsem uvedl ve své *Filosofii svobody*), že jde svou dráhou dobrovolně. - Tak míní *Spinoza*. „A tak dochází k tomu, že se člověk, jenž je zapražen do nutnosti, považuje za svobodného, neboť má vědomí o tom, co se tu děje.“

Presto však *Spinoza* uvažuje naprosto nesprávně, skutečně naprosto nesprávně. Věc se má totiž zcela jinak. Kdyby se člověk skutečně někam pohyboval tak jako ta koule, jež poslouchá pouze nutnost podnětu, musel by ztratit vědomí ohledně všeho toho, čím je jeho pohyb a kde tuto nutnost poslouchá. Musel by vědomí vypnout. To také činí. Jen si představte, jakou rychlostí se podle astronomické vědy pohybujete vesmírným prostorem! To jistě nečiníte vědomě. Zde se vědomí vypíná. A ani ho zapojit vůbec nemůžete, neboť by se vám nepodařilo řídit se vesmírem takovým způsobem, jak vám to ukazuje astronomická věda.

Tedy při tom, co člověk uskutečňuje s nutností, musí být vědomí vypnuto, a v případě věcí natolik pevně daných, jako je pohyb vesmírným prostorem, velmi brzy zjistíme, že to, co podléhá nutnosti, vypíná vědomí. Ale věci nejsou vždy velmi vědomé, jsou více nebo méně nevědomé. V reálném životě se totiž navzájem těsně dotýkají. Na hraničních liniích se věc nedá uchopit zcela pevně, podobně jako v případě, který jsem vám právě nyní uvedl. Spíše lze říci, že jen při tom všem, o čem máme opravdu vědomí, pouze v tom, o čem máme bezpodmínečné vědomí, můžeme konat svobodně. Kdyby koule měla vědomí a já bych do ní strčil, pak kdyby opravdu měla vědomí, pohnula by se určitým směrem jen tehdy, pokud by do svého vědomí přijala impuls, který ji dávám, a na základě tohoto impulsu by sama sobě určila dráhu. Koule by musela být nevědomá, musela by nejprve vypnout vědomí, pokud by měla následovat pouze impuls.

Když toto uvážíte, pak budete provádět rozlišení, které člověk jinak v životě v případě svých skutků žel neprovádí. Ovšem okolnost, že ho neprovádí, má nejen teoretický význam, nýbrž význam hluboce praktický, neboť člověk v životě nedělá rozdíl mezi věcmi, které se mu nedaří, a věcmi, které jsou špatné, které jsou nemorální. Tento rozdíl je velmi důležitý, zcela mimořádně závažný.

Pro to, co je nezdařeným skutkem, co jakožto nezdařený skutek nedopadlo podle plánů, bezpodmínečně platí, že se z něho dozvíme to správné pouze tehdy, když se na něj dokážeme objektivně podívat tak, jako by byl absolutně nutný. Neboť jakmile pomine, nachází se v říši absolutní nutnosti. Pokud se nám něco nepodaří a cítíme pak nespokojenost z toho, že se tento čin nezdařil, pak naprosto platí, že tato nespokojenost pochází z egoismu: chtěli jsme vlastně být lepším člověkem nebo bychom rádi byli lepším člověkem, člověkem, který by tu věc zvládl lépe. To je právě egoismus, který se v tom skrývá. A dokud tento egoismus není vymýcen s kořenem, dotud nemůže mít prožitek našeho dalšího vývoje jakožto duše ten závažný význam, který by měl mít.

Ale jakmile vykonáme nějaký skutek, pak ne vždy přichází *špatný* do úvahy, že je to skutek nezdařený, nýbrž může to být špatný skutek, tedy to, co z hlediska morálky nazýváme špatným skutkem. Podívejme se však na morálně špatné skutky. Podívejme se například na následující skutek, abychom měli hned něco velmi názorného. Dejme tomu, že někdo nemá co jíst nebo by rád něco pojedl z jiného důvodu než je hlad, a krade. Tedy „krádež“, to je zajisté špatné jednání. Ale vylučuje snad to, co jsme řekli, že by ten, kdo kradl, lítoval svého činu? Nevylučuje! A proč ne, moji milí přátelé? Z velmi jednoduchého důvodu, protože vážně, naprosto vážně, ten, kdo kradl, nechtěl vůbec krást, nýbrž chtěl vlastnit to, co ukradl. Kradení by klidně zanechal, kdybyste mu darovali to, co chtěl, nebo by si to mohl vydobýt jiným způsobem nežli krádeží.

To je velmi do očí bijící případ. Ale jistým způsobem to platí pro všechno, co vlastně připadá do úvahy jako špatný skutek. Špatný skutek jako takový, bezprostředně takový, jaký je, vlastně nikdy není chtěný. Jazyk má pro to jemný cit: jeli špatné jednání za námi, „ozve se svědomí“. Proč se ozývá svědomí? Protože teprve teď se špatný skutek pozvedl do vědomí. Vystupuje do vědomí. Tam, kde se uskutečnil, bylo vlastně ve vědomí to druhé, kvůli čemu byl špatný skutek proveden.

Špatný skutek nespočívá v chtění. A také lítost má ten smysl, aby se dotýčný pozvedl k poznání, jak si v okamžiku, kdy vykonal špatný čin, nechal zastřít vědomí. Vždy musíme mluvit o tom, že pokud někdo učiní špatný skutek, tak se jedná o to, že jeho vědomí bylo v případě tohoto činu zakaleno, ztlumeno. Veškeré trestání má pouze ten smysl, aby vyvolalo v duši takové síly, díky nimž se vědomí rozšíří i na takové případy, které jinak způsobují, že vědomí se vypne.

Mezi disertacemi, jež napsali filosofové na univerzitách, kteří se současně zabývají právními problémy, se velmi často objevují disertace o „právu trestat“. O důvodech, proč má být trestáno, bylo tedy vysloveno mnoho teorií. Tu jediné možnou nalezneme pouze tehdy, víme-li, že jde o to, abychom trestem napnuly duševní síly tak, aby se vědomí rozšířilo na oblasti, které předtím nezahrnovalo. A to je také úkolem lítosti. Lítost má spočívat právě v tom, abychom pohlédli na čin tak, aby se její silou pozvedl do vědomí, a aby vědomí nyní tuto souvislost poznalo do té míry, že příště již nemůže být znovu vypnuto. Vidíte tedy, na čem záleží: na tom, aby se člověk naučil v životě přesně rozlišovat, chce-li něco pochopit, aby se skutečně naučil rozlišovat mezi plně vědomým jednáním a jednáním, při němž je vědomí ztlumeno.

Když naproti tomu máte skutek, u něhož vůbec nepřichází v úvahu, zda je dobrý nebo špatný, nýbrž je to nezdařený skutek, přičemž se nám jenom nepovedlo něco, co jsme zamýšleli, pak jde o to, že si můžeme své vidění toho skutku zakalit, přimícháme-li do svého posuzování myšlenku, pocit: Nebylo by se to snad odehrálo jinak, kdybychom udělali to či ono lépe, nebo kdybychom byli my sami jiní?

Tu přichází v úvahu, že si máme opravdu uvědomit: Má-li oko vidět předmět, nemůže vidět samo sebe. Nemůže si přistavit zrcadlo, jelikož v okamžiku, kdy si oko před sebe přistaví zrcadlo, aby vidělo sebe sama, nemůže vidět předmět. V okamžiku, kdy člověk dumá o tom, že v souvislosti se skutkem, který učinil, měl být jiný, tento skutek na něj nemůže působit silou, která ho v duševním vývoji posouvá vpřed. Neboť v okamžiku, kdy mezi sebe a svůj čin postaví egoismus, spočívající v tom, že člověk chce, aby svůj čin udělal jinak, dělá přesně totéž, co dělá, když si před okem drží zrcadlo, takže oko pak nemůže vidět předmět.

Tento příměr lze postavit i jinak. Víte, že existují tzv. astigmatické oči. Jsou to oči, které mají oblouk rohovky zakřivený *oči* ve svislém a příčném směru různě silně. Tyto oči mají zvláštní způsob nepřesného vidění. Vidí duchy, což vzniká pouze tím, že rohovka je nepravidelně zakřivená. Vidí duchy, ale důvodem je, že člověk vlastně vnímá své oko, a nikoli to, co je vně.

Pokud člověk vnímá své oko, protože je nesprávně zkonstruováno, protože se nestalo okem, jež dovede samo sebe zcela vyřadit a nechat v sobě působit pouze předmět, pak nemůže vnímat předmět. Když se jeho duše naplní myšlenkou: „Mohl jsi být tenkrát jiný, měl jsi to či ono udělat jinak, potom by se ti ta věc podařila,“ pak je to totéž, jako když má někdo astigmatické oko: opravdovou skutečnost vůbec nevidí, falšuje si ji. Ale člověk musí vidět opravdové skutečnosti, které jsou mu sdělovány, a ony pak působí také skutečně. Jako předmět, který je vně, působí na zdravé oko, tak působí i ony na duši, která není naplněna pocitem ze skutečností, nýbrž nechává na sebe působit skutečnosti samy. Tyto skutečnosti pak působí v duši dál.

Lze říci, že ten, kdo doposud nenalezl objektivitu vůči mi nulým skutečnostem, do nichž byl vtažen, nemůže tyto skutečnosti uvidět v jejich objektivitě a tak z těchto skutečností ani nemá to, co má pro svou duši mít. Bylo by to stejné, jako kdyby naše oči ustrnuly v šestém-seadmém měsíci embryonálního vývoje, kdyby se přestaly vyvíjet, a kdybychom se pak ve správný čas narodili, viděli bychom celý svět nesprávně. Kdyby se oči v šestém, sedmém, osmém a devátém měsíci s námi nevyvíjely dál, nýbrž by ustrnuly, nedokázaly by se vypnout. Viděli bychom pak něco úplně jiného, než ve skutečnosti vidíme.

Takže to, co jsme učinili, získá pro nás tu správnou hodnotu teprve tehdy, když pokročíme natolik, že to dovedeme zařadit do toku nutnosti, dovedeme-li na to pohlížet jako na něco nutného. Ale jak již bylo řečeno, musí nám být jasné, že pak musíme rozlišovat mezi tím, co se zdařilo či nezdařilo, a tím, co se v morální souvislosti pokládá za „dobré“ nebo „špatné“.

Rozbor všech těchto věcí, byť ve spíše filosofické verzi, v podstatě naleznete v mé *Filosofii svobody*, neboť v této *Filosofii svobody* se výslovně rozebírá, jak se člověk osvobozuje tím, že si vydobude to, co mu umožňuje čerpat impulsy z

duchovního světa. Na jednom místě se dokonce výslovně říká: Svobodné impulsy vycházejí z duchovního světa. - To však nevylučuje, že člověk jedná v případech určitých událostí do jisté míry nejsvobodněji právě tehdy, když při nich zcela zvláště poslouchá opět nutnost. Neboť musíme rozlišovat mezi čistě vnější fyzickou nutností a duchovní nutností, ačkoli obě jsou v zásadě vzato poměrně rovnorodé. Ale odlišují se, řekl bych, vzhledem k vrstevnatosti existence světů, v nichž se nacházejí.

Je tomu takto: Podívejte se opět na takovou postavu, jakou je například Goethe. Ta vchází do světových dějin a lze o ní *ho vývoj* říci: Výchovu takového člověka jako byl Goethe můžeme sledovat, můžeme vidět, jak se stal tím, čím je, můžeme pak sledovat impulsy, které ho dovedly k tomu, aby zrealizoval svého Fausta a další básně. Můžeme do jisté míry na všechno to, co Goethe vykonal, pohlížet jako na výsledek jeho výchovy. A nyní uvidíme právě vklad Goethova génia. Jistě, to můžeme. Staneme zcela uvnitř Goethovy osobnosti. Ale podívejte se, můžeme to udělat jinak. Můžeme sledovat duchovní vývoj 18. století. Vyjměte z něho detaily. Vezměte si například, že než Goethe pomyslel na Fausta, jeden Faust již byl projektem *Lessingova* také „Faust“ tu již byl. Lze říci, že myšlenka na Fausta povstala z duchovních problémů, jimiž se zabývala doba, z duchovních impulsů. Nyní lze říci, že zkoumáme-li Lessingova Fausta a několik dalších podobných faustovských básní, vše vedlo k Faustovi.

Do určité míry můžeme Goetha vynechat, a také dojdeme k Faustovi jakožto nutnosti. Faust vznikl na základě toho, co bylo předtím. Můžeme také sledovat Goethův vývoj a rovněž se k jeho Faustu dostaneme. Goetha si můžeme představit spíše v souladu s vývojem, můžeme ho však i zcela vynechat a důkladně sledovat, jak se Evropa dostala k takovému druhu poezie jako Nibelungové, jak se to zhmotnilo do básně o Parsifalovi, a že Parsifal je usilující člověk z jistého časového úseku vývoje. *idea* Můžeme sledovat, že později nastal jiný vývoj, kvůli ně- *Parsifala* muž byla idea Parsifala zcela zapomenuta a prosadila se ona pozoruhodná idea, která dostala svůj výraz v lidové knize o Faustovi, a ta pak způsobuje to, že Faust vzniká, mohli bychom říci, jako Parsifal pozdější doby. Goetha lze tedy zcela vynechat. Samozřejmě nesmíme být malicherní, protože zde padesát set let nic neznamená. Čas je pružný, dá se roztahovat dopředu a dozadu, na něm tedy nezáleží. Tímto způsobem, že čas hraje nějakou roli, jsou určeny pouze ahrimanské věci, které se dějí ve světě. To, co pochází od dobrých bohů, lze v čase zcela posouvat dopředu a dozadu.

Ale ve všeobecnosti můžeme říci, že i kdyby frankfurtský rada Kašpar Goethe a paní Aja neměli syna Wolfganga, nebo kdyby byl syn Wolfgang, jenž se, jak víte, beztak narodil černý a měl na mále, zemřel hned po porodu, bylo by něco takového, jako je báseň o Faustovi, zcela jistě vzniklo i díky někomu jinému. Nebo kdyby byl Goethe žil ve 14. století, určitě by žádného Fausta nenapsal. To jsou každopádně nereálné myšlenky. Ale musíme si je někdy v duši představit, abychom pochopili to, co je reálné.

Můžeme si tedy položit otázku: Vytvořil Goethe Fausta nebo vůbec to, co je jeho životním dílem, ze své svobody, anebo zde existuje bezpodmínečná nutnost? Největší svoboda pak spočívá v tom, že člověk činí to, co je z hlediska světové historie nutné!

Neboť kdo se domnívá, že by svoboda mohla být někdy ohrožena tím, co ve světě existuje jakožto nutnost, měl by si hned také říci: „Chci vytvořit báseň, ale jsem člověk, jenž chce působit absolutně svobodně! Chci tedy odhlédnout od všech dalších básníků, kteří byli nesvobodní; chci vytvořit svobodnou báseň. Ale nemohl bych být svobodný, kdybych chtěl používat slova, která jsou v jazyku, neboť ta jsou přece pod vlivem prastaré nutnosti! No ovšem, to přirozeně nejde! Chci být dokonalým hrdinou svobody, utvořím si tedy svůj vlastní jazyk.“ A nyní si především začne tvořit vlastní jazyk. Tu by však přirozeně dosáhl toho, že by jej i s básní, která by se zde objevila v doposud neexistujícím jazyku, celý svět odmítl, takže by svou svobodou musel vyvolat odpor celého světa, který by se samozřejmě projevil především v neporozumění. Z toho vidíte, že nemůže být ani řeči o tom, že svoboda, která zasahuje do toku dění, se může cítit nějak narušena nutností, jež je přítomna v neustále plynoucím toku světového dění.

Mohli bychom si představit také malíře, který by chtěl být naprosto svobodný a řekl by si: „Ovšemže chci malovat, ale nechci malovat na plátno a již vůbec ne na plochu: chci malovat svobodně. Mám se pokoušet malovat na podklad, který se mi nabízí? To dělat nebudu! Neboť pak budu přinucen držet se všude plochy tohoto podkladu.“ Tento podklad však má zcela konkrétní zákonitost. Sice se ho držíme, ale to vůbec nepřekáží rozvíjení naší svobody.

Právě v případě velkých světodějinných událostí se člověk setkává s tím, že to, co lze nazvat nutností, se může, je-li ve hře vědomí, bezprostředně sejít spolu se svobodou. Již jsem řekl: Goethe by ve 14. století nemohl vytvořit Fausta, neboť je absolutně nemožné, že by Faust mohl vzniknout ve 14. století. Fausta by tedy napsat nemohl. Proč ne? Inu proto, že existuje něco, co musíme nazvat prázdnotou světového dění vzhledem k jistým vývojovým impulsům. Právě tak, jak nemůžete do sudu přidávat vodu, pokud je sud již plný vody, nebo jako můžete nalít do sudu jen určité množství vody, pokud je již částečně vodou naplněn, tak nemůžete něco libovolným způsobem vlévat do naplněného času. Ve 14. století již pro něco takového jako to, co bylo ve Faustovi z duchovního světa nalito dolů do fyzického světa skrze člověka, neexistovala prázdnota, nýbrž naplněnost.

Dění probíhá v cyklech, a je-li nějaký cyklus naplněn, pak nastupuje prázdnota pro nové impulsy, které se mohou začlenit do světového dění. Nejprve se musí cyklus obsahově naplnit a vzhledem k tomuto cyklu musí opět vzniknout prázdnota. Do té prázdnoty se pak mohou přidávat nové impulsy. V souvislosti s tím, jaké impulsy z duchovního světa se skrze Goetha vlily do fyzického světa, nastala v rámci vývoje kultury, v níž se nacházel Goethe, prázdnota. A vývoj skutečně probíhá ve vlnách: prázdnota - nejvyšší naplněnost - odliv - opět prázdnota. Pak může přijít nové. Člověk, který se nachází mezi smrtí a novým zrozením, pak podle toho uzpůsobuje svou inkarnaci. Uzpůsobuje svou inkarnaci tak, aby ve fyzickém světě našel takový stupeň prázdnoty nebo naplněnosti, jenž je pro jeho impulsy tím pravým. Někdo, kdo si ze svých dřívějších inkarnací přinese s sebou takové impulsy, které mohou působit jakožto impulsy nejvyššího řádu, tedy musejí dopadnout do prázdnoty, musí se objevit v době, kdy je ve světě prázdnota. Kdo má takové impulsy, jež má svět teprve

přijmout, musí spadat svou inkarnaci do takové doby, kde se může stát naplněním prázdnoty.

Přirozeně je tomu v těch nejrůznějších oblastech tak, že se kříží. To je přece zcela samozřejmé. Na základě toho tedy vidíme, že v jistém vztahu si - smím-li použít to slovo - volíme časový okamžik, v němž sestupujeme do světa, podle svých vnitřních kvalit, které máme v sobě. A podle toho se řídí vnitřní nutnost, s níž působíme. Pokud toto nyní budete mít na zřeteli, pak pro vás nebude existovat žádný rozpor, budete-li pozorovat události následující za sebou v toku času, a řeknete si: Parsifal a tak dále, na radě je Faust, a pak přijde Goethe, a z jeho nitra přichází to, co se dá v následném časovém toku stejně dobře pochopit. Nebudete v tom již pociťovat žádný rozpor, neboť Goethe pohlížel seshora dolů a nahoře si ve svém nitru připravil to, co se pak mohlo stát v určitém díle zevním. Během svého pobytu ve fyzické rovině tedy nechává ze svého nitra plynout to, co přijal právě v předchozích staletích, v nichž se odehrály uplývající události. Mezi dvěma tvrzeními „Goethovo dílo muselo být vytvořeno v určitém čase“ a „Goethe je vytvořil svobodně“ je pak asi tak malý rozpor, jako kdybych zde měl desku, a na ní 1,2, 3, 4, 5, 6 kuliček, tedy řadu kuliček, pak bych přišel s malým kalíškem a řekl: Dám do kalíšku první kuličku, dám do něj druhou kuličku, dám do něj třetí kuličku, pak čtvrtou kuličku a zde je vysypu. Někdo však řekne: Kuličky, které nyní leží zde, jsou přece tytéž kuličky, co byly tam. - Nikoli, řekne jiný, to jsou kuličky, které byly v kalíšku, z něhož jsem je vyndal. Obě tvrzení mohou vedle sebe zcela obstát. To, co se odehrálo v čase a nakonec vedlo k „Faustu“, se vžilo do Goethovy duše, a zároveň to z Goethovy duše přichází, protože se to v jeho duši nashromáždilo pozorováním z duchovního světa. Neboť vždy se účastníme celkového vývoje světa. Když to nyní takto pozorujeme, budeme si moci říci, že v okamžiku, kdy se díváme do minulosti, musíme na to, co uplynulo, pohlížet jako na nutné.

A díváme-li se na sebe a zároveň to minulé opět utváříme, pakliže to utváříme vědomě, vkládáme do přítomnosti to, co bylo sice v minulosti nutně připraveno, přesto však skrze svobodu. Ze všech nejsvobodnějším tak může být ten, kdo si dovede rozvinout plné vědomí: Tím, co činím, nemohu činit nic jiného než to, co je duchovně nutné. Tyto věci se nedají rozvíjet s pedantskou logikou, dají se však zachytit zcela živoucím uchopením skutečnosti.

Abychom věci plně pochopili, můžeme si pomoci ještě dalším způsobem. Můžeme se zeptat: Pohledme tedy například na zvířata. V jejich případě je vědomí ztlumeno. Víme, že mají ztlumené vědomí, to jsem často vykládal. Podívejme se na člověka: má jistý stupeň vědomí, který je právě takový, aby se na něm mohla uplatňovat svoboda. Jak je tomu nyní ti vnitřní, tedy především éterné. Když se podíváme pouze na éterné tělo člověka - již jsem upozornil na to, že éterné tělo člověka kráčí úplně jinými cestami než fyzické tělo.

Fyzické tělo člověka (již jsem vám to jednou říkal) je nejprve mladé. Pak se vyvíjí, stárne, nakonec se stane stařeckým. Éterné tělo se rozvíjí protichůdně. Řekneme-li, že „stárneme“ vzhledem k fyzickému tělu, vzhledem k éternému tělu musíme vlastně říci, že „mládneme“. Neboť éterné tělo je vskutku (chceme-li použít

slova „starý“ a „mladý“) starcem, když se narodíme, protože je zcela svráštělé, tak malé, že se hodí jen nám. Ale když dosáhneme normálního stáří a umíráme, éterné tělo natolik omládló, že ho můžeme předat celému světu a vně může působit opět mladě. Zatímco fyzické tělo stárne, éterné tělo „mládné“. Stává se stále mladším.

Umřeme-li v neběžném čase, umřeme-li mladí, přesto může mít éterné tělo takové významy jako ty, které jsem vám uvedl. Ale na rozdílnost fyzického a éterného těla musíme hledět nejen v souvislosti např. s tímto stárnutím, nýbrž také v souvislosti s nutností a svobodou. Pokud je člověk vzhledem k tomu, co vykonává svým fyzickým tělem nebo vůbec jakožto bytost na fyzické rovině, co nejvíce zapražen do nutnosti, pak je jeho éterné tělo nejsvobodnější a je ponecháno zcela samo sobě.

S ohledem na všechno to, s čím jsme zapražení do nutnosti, je éterné tělo ponecháno samo sobě. Kdekoli se éterné tělo zapřáhá do nutnosti, je to, co člověk rozvíjí na fyzické rovině, pojato do svobody. Tedy zatímco fyzické tělo podléhá nutnosti, éterné tělo má stejnou míru svobody, a zatímco éterné tělo podléhá nutnosti, má to, co se týká fyzického těla, jistou míru svobody. Co to znamená?

Tedy předpokládejme, že asi neřeknete, že je zcela na vás, kdy chcete vstát a kdy se uložíte ke spánku. O nějaké svobodě zde nemůže být ani řeči. To souvisí s železnými nutnostmi života. Dokonce ačkoli čas vstávání a uléhání nějak pozměníte, nelze vůbec mluvit o svobodě. Každý den také jíte. Tady též nemluvíme o svobodě. Nemůžete se rozhodnout, že tuto nutnost prolomíte a budete hledat svou svobodu tím, že například nebudete jíst, protože pak byste cítili nutkání jíst. Vzhledem ke všem těmto věcem je člověk zapražen do nutností. Proč je zapražen do nutností? Protože (jak jsem minule řekl) průvodce, který je v jeho nitru a prochází s ním životem na fyzické rovině se vším, co s fyzickou rovinou souvisí, co je zapraženo do nutnosti, ten mezitím žije na svobodě.

Pokud se však se svým nitrem, se svým éterným tělem odebereme do nutnosti, jak se to může stát? Právě tak, že se vědomě poddáme tomu, co poznáme jako nutnost. Tedy například si řekneme: Nyní je doba, kdy se ten, jenž je pro to zralý a dovede to pochopit, má zabývat duchovní vědou. Samozřejmě k tomu zevně nikdo není nezbytně nucen. Ale může na to nahlížet jako na vnitřní nutnost, protože je to v současném cyklu lidstva nutné.

Ze svobody se pak teprve poddá nutnosti. Zevně, na fyzické rovině ho nikdo nenutí. Vnitřně však musí ze svobody do jisté míry poslouchat přinucení. Tu si samo éterné tělo dává impuls, který ho pronikne nutností. Tu si samo éterné tělo utvoří nutnost a díky tomu se přenese k možnosti rozvíjet to, co se děje v souvislosti s fyzickou rovinou, ve svobodě. To znamená, že člověk poznává duchovní nutnost, a tím se stále více osvobozuje pro všechno to, čím je život na fyzické rovině.

Nyní řeknete: Pak bychom se tedy tím, že se vžijeme do duchovní nutnosti, museli stát svobodnějšími pro život na fyzické rovině. Skutečně je tomu tak. Spojujeme-li se s tokem duchovna ve světě, necháme-li skrze sebe procházet proud duchovna, přijímáme vskutku prvky, které nás vytrhávají z připoutanosti k fyzickému světu.

Samozřejmě, že se nelze vytrhnout z toho, co je člověku přiděleno předchozí inkarnací, jeho karmou. Ale pokud se popsáním způsobem, poznáním duchovní nutnosti neosvobodí od nutných podmínek fyzické roviny, zůstane po smrti spojen s těmito nutnými podmínkami fyzické roviny a vleče je s sebou. Nutnosti fyzické roviny vleče s sebou životem mezi smrtí a novým zrozením. Neosvobodí se od nich. Člověk se stále více osvobozuje od nutností fyzické roviny v každém okamžiku, kdy se se svým éterným tělem spojuje s nutnostmi duchovní roviny. Skutečně je tomu tak, že dovedeme-li ve svobodném rozhodnutí následovat čistě v duchovnu poznané impulsy, stále více se osvobozujeme od všeho toho, co nás poutá k fyzickému životu a co nás k němu poutá i dlouho po smrti. Naproti tomu v souvislosti s tím vším, k čemu jsme ve fyzickém životě připoutáni, s tím, co nelze změnit, se stále více osvobozuje právě éterné tělo jako takové. A tak můžeme vidět, že svoboda a nutnost spolu působí na fyzické rovině, ale i vzhledem k éternému tělu. Éterné tělo získává svou svobodu skrze nutnost na fyzické rovině, a svou nutnost musí samo pochopit. Fyzické tělo získává svou svobodu právě tím, že éterné tělo chápe svou nutnost, a jeho nutnost je mu dána způsobem, jak se z karmického hlediska zařadilo do celého procesu na fyzické rovině.

Takže svobodně-nutný fyzický člověk a nutně-svobodný duchovně-duševní člověk navzájem na sebe organicky působí. Svoboda a nutnost se vždy vzájemně prostupují. Ale není možné, abychom byli poddáni čiré nutnosti, pokud jsme plně vědomí. Díky tomu, že něco pronikáme vědomím, že to tedy přijímáme tak, že si toho dovedeme být plně vědomi, vládne v naší duši svoboda.

Tím se svou duší pozvedáme z nutnosti a osvobozujeme se pro to, čeho jsme si vědomi. Ovšem; ale pokud nyní duchovně poznáme nějakou nutnost, poznáme-li právě to, že je nutné, abychom v současné době přijali proud duchovní vědy, co když se tedy do jisté míry zapojujeme do nutnosti? Činíme se i tímto nevědomými? V jistém smyslu ano!

V jistém smyslu se činíme nevědomými, neboť se rozhodujeme o tom, že své vědomí budeme rozvíjet natolik, až se dostaneme k bráně, do níž vtéká, do níž září to, co má přijít z duchovního světa. Potom však přijímáme to, co má přijít z duchovního světa, přikláníme se k vládnoucím, působícím mocnostem, které se k nám z duchovního světa sklánějí. Proto mluvíme o tom, že když se vpravujeme do duchovní nutnosti, pracujeme se k bytostem, jež se kloní k nám.

Proto budeme neustále zdůrazňovat: Svým vědomím se vznášíme vstříc bytostem z duchovního světa, které nás pronikají, které námi pulsují, a tím, že si říkáme: „Nutně se zapojujeme do impulsů přicházejících z duchovního světa,“ očekáváme, že se díky tomu do našich impulsů snesou současně impulsy vyšších duchovních bytostí. Kvůli tomu se objevuje ono relativní, hluboké nevědomí, kde to, co v nás duchovně působí, účinně vnímáme jako jinak nevědomé jednání, kde jsme si skutečně jisti, že duch je v nás a smíme ho následovat. Ano, tam ho smíme následovat.

Nyní se vracíme zpátky ke svému výchozímu bodu. Kdybychom vědomě dumali o tom, co všechno vzejde z významných událostí, jako jsou například ty současné

(předtím jsem je srovnal s římsko-germánskými válkami), pokud o tom dumáme běžným vědomím, nedojdeme nikam. Avšak v okamžiku, kdy si dokážeme říci, že toho pravého nedosáhneme dumáním, nýbrž že jej dosáhneme tím, že k nám přiteče duchovno a my se odevzdáme duchovnímu impulsu, pak už nepotřebujeme dumat. Pak víme, že tyto duchovní impulsy, pakliže se jimi necháme uchopit, vedou k tomu pravému, vedou k proudům, které přesahují i staletí, i tisíciletí. A právě to je důležité. Pak si řekneme: Nyní nemusíme přemýšlet o tom, že věci dnes musejí proběhnout tak a zítra onak, aby se mohlo stát to či ono; nýbrž v současnosti žijeme v té vývojové fázi lidstva, v epoše, kdy může další vývoj pozemského bytí správně probíhat pouze díky bezprostřednímu uchopení duchovních impulsů z duchovního světa. Musejí tedy být uchopeny.

A to, co se děje zevně na fyzické rovině, se s nimi musí nutně spojit, správným způsobem spojit. Pak se bude dít to pravé. Pak víme, aniž bychom o tom dumali, co bude zítra a pozítří, víme, co se uskuteční - že duše, které nyní procházejí branou smrti, jak ve svém éterném těle, tak jakožto duše, budou působit, budou-li s nimi sjednoceny myšlenky těch, kteří budou v budoucnu pobývat na krví nasáklých polích Země, a z toho povstane něco, co bude působit celá staletí. Ale musíme mít bezprostředně toto vědomí, jak jsme to již mnohokrát vyjádřili slovy:

Z odvahy bojovníků,

z krve bitev,

z hoře opuštěných, z obětí lidu

vzejde duchovní plod

- duše vědomé si ducha zamíří svou mysl do duchovní říše.

Jde tedy o to, abychom pochopili, že duše, které jsou ochotny vést mysl směrem k duchu, se od určitého bodu v současnosti musejí stát duchovně uvědomělými. Pak se to, co se nyní děje, stane pro budoucnost tím pravým.

K tomu patří i to, abychom se pronikli těmito myšlenkami, abychom měli pevnou důvěru, jakou mají ony bytosti, které řadíme k hierarchii *Angeloi*. Neboť *Angeloi* působí z takovéto důvěry. Vědí, že když mají správné záměry, z těchto správných záměrů povstává to, co je správné. Nikoli tím, že si představí jisté uzpůsobení budoucích událostí, nýbrž tím, že mají správné záměry. Tyto správné záměry však lze uchopit pouze duchovně. A jak se má něco duchovně uchopit, k tomu nám může dát návod ve stylu, jakým jsme se o to pokusili, vskutku jen myšlení ve smyslu duchovní vědy.

Berlín, 1. února 1916